

УДК 378.11 «О. Сербенська»

Лизанчук В. В.,

E-mail: kafradioiteleb@ukr.net, Orcid ID: 0000-0001-6995-0360, Researcher ID : F-6250-2019, д.філолог.н., проф., зав. кафедри радіомовлення і телебачення, заслужений професор, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ОЛЕКСАНДРИ СЕРБЕНСЬКОЇ (ШТРИХИ ДО ЮВІЛЕЙНОГО ПОРТРЕТА)

***Анотація.** У статті висвітлюється життєвий шлях, трудова, зокрема, педагогічна діяльність О. Сербенської – доктора філологічних наук, професора кафедри радіомовлення і телебачення, заслуженого професора Львівського національного університету імені Івана Франка, академіка Академії наук вищої освіти України, дійсного члена Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Наголошено, що О. А. Сербенська на лекційних і практичних заняттях зосереджувала увагу студентів на глибинах української мови, у якій філософський розум витончений естетичний смак, багато етичного чуття, сліди праці дуже зосередженої думки сили надзвичайної чутливості до найтонших переливів у явищах природи, багато найсுவорішої логіки, високих духовних злетів. Схарактеризовано оригінальну монографію О. А. Сербенської «Мовний світ Івана Франка», навчально-методичний підручник «Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити». Показано, що науково-педагогічні зацікавлення О. А. Сербенської охоплюють лексикологію, термінологію, стилістику, діалектологію та інші сфери української мови. Головною метою її цілеспрямованої сумлінної, самовідданої праці – повернення всіх українців до цілющих джерел справжньої української мови, до своєї національної гідності, високої духовності й глибокої моралі.*

Ключові слова: О. Сербенська, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукове товариство імені Тараса Шевченка, науково-педагогічна діяльність.

Lisanchuk V. V.,

E-mail: kafradioiteleb@ukr.net, Orcid ID: 0000-0001-6995-0360, Researcher ID : F-6250-2019, Doctor of Philology, prof., head of Department of broadcast and television, deserved professor, Ivan Franko national university of Lviv, Lviv

THE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL QUALITY OF OLEKSANDRA SERBENSKA (STRIKES TO THE JUBILE PORTRAIT)

***Abstract.** The article covers the life path, work, in particular, pedagogical activity of O. Serbenska - Doctor of Philological Sciences, Professor of the Department of Radio Broadcasting and Television, Honored Professor of Ivan Franko National University of Lviv, Academician of the Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine. O. Serbenska at the lectures and practical classes focused students on the depths of the Ukrainian language, in which the philosophical mind has a refined aesthetic taste, a lot of ethical flair, traces of work of very concentrated thought, forces of extreme sensitivity to the subtlest tinges in the phenomena of nature, many strict logic, high spiritual ups. The author characterized the original monograph by O. Serbenskaya "The Language World of Ivan Franko" and educational-methodical textbook «Antysurzhik. Learning to behave politely and speak properly». O. Serbenskaya's scientific and pedagogical interests cover lexicology, terminology, stylistics, dialectology and other spheres of the Ukrainian language. The main purpose of her honest, selfless work is the returning of all Ukrainians to the healing sources of the true Ukrainian language, to their national dignity, high spirituality and deep morality.*

Keywords: O. Serbenska, Ivan Franko National University of Lviv, Taras Shevchenko Scientific Society, scientific and pedagogical activity.

DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-8510-2019-16-22>

Постановка проблеми. Першого дня календарної весни 1929 р. за здоров'я новонародженої донечки молилося не лише молоде подружжя Софія і Антін Сербенські, доброї і щасливої долі для першої онуки благали Бога бабуса і дідусь Бурки, просили прародичі Марія та Михайло Футуйми, які проживали у старовинному містечку Золотий Потік, що на Тернопільщині. „Ти була дуже бажана дитина”, – говорила вже дорослій Олександрі Сербенській бабуса. Перша дівчинка у Софії та Антона Сербенських померла ще немовлям, а згодом після Лесі ще народилися сестрички Дарія, Діонізія і братчик Юрко.

Виклад основного матеріалу дослідження. У пам'яті Олександри Антонівни часто зринає залитий сонцем рідний Золотий Потік, мальовничий куточок краси України – Поділля, яке набуває чару прикарпатського рельєфу: рівнини плавно переходять у щораз вищі пагорби, навколо поважні ліси – букові, дубові, соснові, мішані, у яких часто й „блуд чіплявся”, прозорі гайки, грайливі потічки, струмки, джерела, води яких вливалися в Стрипу та Дністер, до яких було рукою подати – всього кілька кілометрів. І скрізь сліди історії – руїни замку XVIII ст. над Потічком, козачий брід на Дністрі, партизанські кривки часів героїчної боротьби Української Повстанської Армії проти російсько-комуністичних загарбників.

Груба сатанинська сила у „золотому” вересні 1939 р. невидимим страхом скувала серце і душу десятирічної Лесі, але у підсвідомості родини жевріло бажання вистояти, не зігнутися, не падати у відчай, хоч „червонозоряні визволителі” націоналізували магазин, вигнали з помешкання. Софії та Антонові Сербенським з чотирма малими дітьми відпустив кімнату у своїй плебанії о. Йосиф Савраш.

В той час в очах мами і тата Леся постійно читала тривогу. Кілька разів пізно ввечері приходила стриянка Галя (дружина батькового брата), щось шепотіла зі старшими, кудись забирала молодших сестричок, а мама всю ніч пекла і щось пакувала. Зранку пошепки говорили, кого вивезли. “Для нас фіри не вистачило”, – гірко жартував батько.

...Значно пізніше Олександра Антонівна зрозуміла глибокий зміст Шевченкових слів, які батько вписав їй 1940 року в альбом, виливши поетовими словами свої гіркі думи, намалювавши ще й портрет Кобзаря.

В неволі тяжко, хоча й волі,
Сказати по правді, не було,
Та все-таки якось жилося –
Хоть на чужому – та на полі ...
Тепер же злої тії долі,
Як Бога ждати довелося.

Як реліквію, береже подарунок тата Олександра Антонівна. Тільки у величні Шевченківські дні, як найсвятіший образ, показує внучці Софійці, правнукам Дмитрикові й Данилкові.

Мимоволі у життєвому часопросторі Олександри Антонівни виринають чорні смуги, які накладалися одна на одну: помирають дворічний братчик Юрчик, тридцятирічна мамина сестра Марійка і її дворічна донечка, татів брат Микола. Коли Лесі Сербенській було лише чотирнадцять, 1943 року відійшов у вічність її сорокарічний тато. Мамі було 35, а коло неї – три донечки. Наступи і відступи військ, холодні й голодні не лише дні, а місяці, роки, грабунки, бомбардування, коли, здавалося, мало загинути все живе. Троє дівчаток з мамою залізли під ліжку і молилися. Згодом люди в Золотому Потіці говорили, що вдовицю Софію Сербенську із сиротами хіба що чудо врятувало, адже на будинок, а він був великий, критий бляхою, впала в'язка бомб, які не зірвалися...

Злочинна, кривава війна, яку розв'язали два людиноненависники, узурпатори – нацист А. Гітлер і комуніст Й. Сталін за володіння світом, відкотилася на Захід, закінчилася. Оживав Золотий Потік. Щоб вижити у повоєнні роки з трьома дітьми, до знемоги працювала Софія Михайлівна. Мамина виснажливості краяла Лесине серце. У голові роїлося: „Як вижити? Як допомогти мамі і сестричкам?” Нарешті 15-річну дівчину взяли головним бухгалтером райфінвідділу. Тоді Золотий Потік мав статус районного центру. Леся за німців закінчила „Handelschule” – торговельну школу.

У 1947 році Леся Сербенська закінчила Бучацьку середню школу з відмінними оцінками, хотіла вчитися далі. Вступила на українську філологію Львівського університету.

«Через місяць приїхала мама і забрала мене. Каже: «Я ради собі не даю». Вже й роботу для мене знайшла – у школі бібліотекарем, – розповідає Олександра Антонівна. – Я поплакала, збрала у збиту з дощок валізу свої манелі... І знову на моїх мріях було поставлено хрест. Треба було заробляти копійку. У райвно працював товариш мого тата. Він порадив вступити на заочне відділення. Так я стала студенткою філологічного факультету Кременецького учительського інституту. Мені пощастило: батьків товариш скерував мене на роботу вчителькою молодших класів у Нагірянську семирічку у передмісті Бучача. За цей

час середня сестра закінчила Кременецький педагогічний інститут, вчилася на факультеті математики. Отримала скерування на роботу поблизу дому. Кажє до мене: «Лесю, ти так любила вчитися. Може, йди вчися». На сімейній раді мене відпустили на стаціонар. Мені на той час було 22 роки, мої ровесники вже закінчували навчання. Але життя якось складалося, як у поемі «Мойсей», сказано устами пророка:

Мов планета блудна, я лечу

В таємничу безодню.

І один чую дотик іще –

Дивну руку Господню.

І так ця рука Господня вела мене. Далі я розпочала навчання у Львівському державному педагогічному інституті на відділі української мови та літератури. Хоч спершу мене не хотіли приймати, мовляв, що я вже «стара». Спочатку навіть стипендії не мала, але згодом уже була іменним стипендіатом».

Любов до української мови і літератури, розуміння, що «треба вчитися», бо без глибоких знань не станеш потрібним фахівцем, подолали психологічний бар'єр труднощів. Захоплювали, відкривали вікно у великий світ мовознавства лекції прекрасних педагогів, відомих науковців Ю. Редька, Б. Кобилянського, М. Шкільника, М. Доленка та інших. Практика у міських школах Львова під керівництвом добрих учителів допомагала Олександрі Сербенській у професійному зростанні. Після закінчення педагогічного інституту викладала українську мову та літературу в Перемишлянській середній школі. Незабаром талановиту вчительку прийняли до аспірантури при кафедрі української мови Львівського державного педагогічного інституту. Участь у наукових конференціях, перші публікації, постійні дослідницькі пошуки привели до поглибленого усвідомлення незбагненого таїнства мови як сутності людського «Я», як могутньої національно-духовної сили народу. Мала години на кафедрі – викладала українську і навіть польську мови.

Робота над кандидатською дисертацією про українську юридичну термінологію допомогла Олександрі Антонівні пізнати насамперед жертвну працю української інтелігенції для добра рідної культури. Працюючи у спецфондах, куди аспіранти за спеціальним дозволом мали доступ, вона відкривала для себе імена українських мовознавців, правознавців, які офіційна наука в Радянському Союзі замовчувала (І. Огієнка, С. Смоль-Стоцького, О. Курило, А. Кримського, Є. Олесницького, А. Чайковського, С. Дністрянського, К. Левицького та багатьох інших). Молодий науковець мала змогу пізнати справді подвижницьку працю НТШ, діяльність багатьох її членів на ниві української термінології та словникарства.

Коли Олександра Сербенська закінчила аспірантуру, Львівський державний педагогічний інститут перевели до Дрогобича. Багато педінститутських викладачів перейшло на кафедру української мови Львівського державного університету імені Івана Франка, яку очолював професор Іван Ковалик. На цій кафедрі філологи забезпечували викладання української мови на факультеті журналістики.

Кафедра української мови філологічного факультету Львівського державного (нині – національного) університету імені Івана Франка була визнаним серйозним науковим центром, чому сприяла як сама особистість завідувача професора Івана Ковалика, так і новаторський підхід до вивчення багатьох мовознавчих проблем. Олександра Антонівна досить часто наголошує: *«Кафедра, як і загалом філологічний факультет, були для мене – сьогодні я це усвідомлюю особливо ясно – прекрасною школою. Я мала щастя контактувати з талановитими педагогами, відомими вченими. Професори І. Ковалик, Ю. Редько, доценти П. Коструба, Б. Кобилянський, М. Шкільник, М. Возний, М. Лимаренко, з інших кафедр – Т. Комаринець, І. Дорошенко, І. Денисюк, М. Онишкевич, В. Попов, О. Грибовська, К. Трофимович, Ф. Неборячок, декан О. Мороз, математик М. Чайковський, правознавці А. Пащук, В. Калинович та інші залишилися в пам'яті як особистості, багато з яких у тяжкі часи тоталітарної системи культивували професіоналізм, не боялися проявляти елементарну людську порядність, пошану до рідної культури та мови. Тут я 1965 р. захистила кандидатську дисертацію, згодом одержала звання доцента».*

Коли на факультеті журналістики створили кафедру стилістики й редагування, я у 1973 р. перейшла сюди на повну ставку. Згодом дванадцять років (1985–1997 рр.) завідувала цією кафедрою».

Докторську дисертацію на тему «Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства» О. Сербенська захистила в 1992 р., коли уже була відновлена незалежність України.

Господь Бог дарував Олександрі Антонівні мудрість, силу волі витримувати натиск кагебістських чисток, спрямованих проти українськості студентів, допомагав не втратити національно-громадянського «Я», не збитися на манівці, а йти чесним шляхом до вершин педагогічно-наукової, свідомої, суспільно-громадської діяльності. Вона готувала і видавала методичні вказівки щодо вивчення студентами сучасної

української мови, контрольні-тренувальні вправи до курсу «Сучасна українська мова та практична стилістика». Прищеплювала студентам розуміння, що кожна людина повинна дбати про культуру власного мовлення, бути вкрай чуйною до Слова, бо рівень розвитку української мови, як і мови кожного народу, залежить від рівня індивідуального мовлення тисяч, мільйонів мовців. З цією метою видала «Практикум з курсу «Українська мова в засобах масової інформації», тексти лекцій «Основи мовотворчості журналіста в інтерпретації Івана Франка», опублікувала у наукових збірниках статті «Іван Франко – видатний дослідник української фразеології», «Словник мови художніх творів Івана Франка», «Функції терміна у газетному тексті», «Трансформації фразеологічних одиниць у мові газети», «Мова масово-політичної інформації», «Активні словотворчі процеси в мові сучасної преси».

З усіх методичних порад, контрольних завдань, навчальних посібників, науково-публіцистичних статей, рецензій, доповідей і виступів на конференціях, інтерв'ю випливає головне твердження: висока культура мовлення – це, по-перше, постійна інтенсивна робота думки, щоб висловлюватися якнайчіткіше, якнайправильніше, якнайстиліше. По-друге, це часто відмова від улюблених висловів, слів, якщо вони в мові недоречні, це забуття власного «Я», власних амбіцій заради Рідного Українського Слова цілої нації. Це завдання надто складне, бо антиукраїнське коріння кількаторічної давності. Але ж дар Рідної Мови – це великий Божий дар, і його Олександра Антонівна надзвичайно високо цінує і щиро плекає все своє життя.

Студенти факультету журналістики зазначають: Олександра Антонівна Сербенська на лекційних і практичних заняттях наголошує, що у глибинах мови – філософський розум, витончений естетичний смак, багато справді етичного чуття, сліди праці дуже зосередженої думки, сила надзвичайної чутливості до найтонших переливів у явищах природи, багато найсуворішої логіки, високих духовних злетів.

Через пізнання мови пролягає шлях до пізнання людини, народу. Саме тому Олександра Антонівна цілеспрямовано працювала у галузі словникарства. Часто про словники, створені за її участю, можна сказати «перший», «вперше». «Словник паронімів української мови» (співавтор Д. Гринчишин) прийшов до студентів у 1986 р. У той час виникла думка підготувати «Словник труднощів української мови». Співавтор цього словника доцент Анатолій Капелюшний згадує, що Олександрі Антонівні, мабуть, найлегше було дібрати колектив авторів, до якого ввійшли також Д. Гринчишин, О. Пазяк, З. Терлак, і виконати творчу роботу. Значно важче було надрукувати цю працю. Насторожувало в ній пильних цензорів усе, починаючи з назви. Справді, яких труднощів могла зазнавати, на їхню думку, в щасливі часи вдосконалення розвинутого соціалістичного суспільства в СРСР українська мова, братня мова великої російської, в якій, до речі, вже був словник труднощів, і там ця назва не викликала жодних заперечень. Зрештою, О. Сербенській вдалося зробити неймовірне. Словник вийшов (1989) у видавництві «Радянська школа» накладом 140 000 примірників. Це була перша універсальна лексикографічна праця, що охоплювала складні випадки української орфографії, орфоєпії, слововживання, словотворення, пунктуації, використання морфологічних і синтаксичних засобів. Пізніше за взірцем цього словника видано інші праці, наприклад «Універсальний словник української мови» З. Куньч. За ініціативи О. Сербенської виходить «Словник-довідник з культури української мови», який витримав уже три видання (1996, 2004, 2006 рр.). Позитивно відгукнулися читачі, насамперед студенти і практикуючі журналісти на текст лекцій О. Сербенської «Основи мовотворчості журналіста в інтерпретації Івана Франка» (1993 р.). Серед наукових статей привертала особливу увагу такі: «Мова української преси: стан вивчення, проблеми, завдання» (1994), «Окремі засади засвоєння чинного правопису» (1996), «Дієслівні конструкції в українському науково-технічному мовленні» (1996), «Сучасна правописна практика періодичних видань, її характер і тенденції» (1997), «Культурологія мовленого слова: звуковий лад мови як феномен національної культури» (1999).

«О. А. Сербенській належить розробка низки теоретичних питань, пов'язаних з проблемою культури української мови, – розповідає доцент Надія Лобур. – Вона – провідний український мовознавець – застерігає від спрощеного, надто вузького розуміння самого поняття «культура мови». Культура мови – це не лише дотримання літературних норм в усному й писемному мовленні. Олександра Антонівна розробляє концептуальні теоретичні засади, які визначають зміст цього поняття». Аргументовано, беручи за основу цілісну Франкову концепцію єдності мови й духовності народу, аналізуючи особливості розвитку й функціонування української мови, використовуючи досвід, набутий впродовж своєї великої практики вченого-педагога, О. Сербенська так визначає зміст поняття мовної культури: а) ступінь ознайомлення суспільства з мовними нормами, вміння свідомо використовувати нормативні форми і вислови, критично ставитись до порушення норм, здатність висловлювати думку ясно, стисло, зрозуміло; б) діяльність, яка має на меті піднесення рівня знань про мову, їхню популяризацію і закріплення мовних норм;

в) лексико-фразеологічна, граматична, орфоепічна та орфографічна внормованість, тобто вживання слів, їхніх форм, звуків, звукових комплексів, синтаксичних конструкцій відповідно до усталених норм, усунення мовних помилок, невиправданих запозичень, невдалих неологізмів, чужорідних елементів, вульгаризмів та ін.; естетика мови, тобто здатність відчувати її красу, вишуканість, довершеність.

Як глибокий науковець, ґрунтовний теоретик, професор О. Сербенська не лише з математичною точністю фіксує логічні, правописні, мовностилістичні огріхи у сучасному усному та писемному мовленні, вона заглиблюється у психологічну природу такої мовленнєвої діяльності, що спричиняє породження мовних покрутів. У цьому аспекті не втрачає своєї актуальності посібник «Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити».

Оцінюючи академічну елегантність Олександри Антонівни, доцент Вікторія Бабенко з великим пієтетом розповідала: «Це людина надзвичайно живої думки та глибокої поваги до милозвучності вербального висловлювання. Як талановита дослідниця, О. Сербенська надбала значну спадщину у різних напрямках наукових знань: термінології, перекладознавстві, франкознавстві, мовознавстві, журналістиці. Пластичність наукових рефлексій професорки спонукає до переходу від однієї ділянки знання на іншу, їй ніби «тісно» в одній галузі. Вона залучає у своє професійне середовище нову інформацію з інших сфер діяльності, об'єднуючи різні ідеї, пізнає важливі особливості досліджуваного питання.

Олександра Антонівна вражає вмінням розмовляти з молодими людьми. Їм вона доброзичливо говорить: «Ви теперішнє майбутнього». Для студентів та аспірантів є ідейним натхненником та авторитетною особистістю. Її учні завжди поруч з нею, вони спілкуються і після закінчення навчання і вдячні не лише за вкорінену любов до слова, але й за цінні «уроки життя»¹.

Коли Олександра Антонівна перейшла на посаду професора кафедри радіомовлення і телебачення (липень 1999), вона цілеспрямовано працює, щоби визначити і донести до студентів, працівників радіомовлення і телебачення розуміння параметрів, які у сучасних умовах не лише визначають сутність живого слова, а й сприятимуть збереженню його краси та природності. Адже усне мовлення первинне. Письмо є вторинним, додатковим щодо усної мови і виникає як спосіб її фіксації.

У ґрунтовній праці «Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей», яку надруковано у 2001 році, є розділ «Наше усне мовлення», в якому зазначено, що коріння усного мовлення сягає сивої давнини, воно сповнене незбагненого таїнства, у нього багато такого, що, за словами Івана Франка, «відчути треба», «серцем зрозуміть».

Академік Академії наук вищої освіти України Олександра Антонівна Сербенська глибоко вивчає праці філософів, соціолінгвістів, представників багатьох природничих наук, які роздумують над природою і сутністю мови, її значенням у житті суспільства та окремої людини. Вона спирається на праці німецького філософа мови Вільгельма фон Гумбольдта, який говорив, що звук, який виривається з наших грудей, – це як подих самого буття; підкреслював, що у певних звуках прекрасно втілена «об'єднана енергія народу», і у мовців вона «збуджує приблизно однакову енергію». Теоретик «філософії серця» Памфіл Юркевич вважав, що слово є мовою свідомої душі народу, а звук є мовою невідомої душі всього, що існує.

У наукових працях Олександри Антонівни завжди відчутний подих часу. У тезах «Антропоцентричний підхід до вивчення мови» вона трактує мову як конструктивну властивість людини. Важливою постала проблема «мова в людині» і «людина в мові», тобто аналіз мовної особистості. Концепцію мовної особистості і шляхів її формування академік О. Сербенська будує на основі власних спостережень і дослідження наукових здобутків у галузі лінгвістики, зокрема праць українських учених і публіцистів І. Огієнка, Р. Смаль-Стоцького, І. Кедрина та інших. У глибині душі Олександри Антонівни передусім талановитий мислитель, повний конструктивних, чутливих на високі морально-життєві вартості почувань, що і в статечному віці перебуває в постійних пошуках, динаміці думок у поєднанні з високим патріотичним світоглядом та прагненням зробити рідне слово вишуканим та неспотвореним. Вроджену любов до українського слова підсилює щоденна науково-педагогічна праця. Для цього О. Сербенська використовує все, що їй дано від Бога. Її глибокі знання стали плідною основою фундаментальної монографії «Мовний світ Івана Франка: статті, роздуми, матеріали». Олександра Антонівна аналізує мовну концепцію Івана Франка з проєкцією на сьогоденні проблеми розвитку і функціонування української мови в незалежній Україні, які також пов'язані із зухвальним наступом Росії та п'ятої промосковської колони на усі життєво важливі сфери українського суспільства з метою деформації психіки українців і не лише українців. Прагнення поглинути Україну набуло відверто цинічних форм: Російська Федерація розв'язала російсько-українську війну.

Академік О. Сербенська ввела в науковий лінгвістичний обіг статті Івана Франка «Двоязычність і дволичність», «Сухий пен»», які радянське франкознавство свідомо замовчувало і не включало ні у двадцятитомне, ні в п'ятдесятитомне зібрання його творів. У першій із них об'єктом критики Івана Франка було відступництво від рідної мови, а в другій – сумнозвісний Емський указ (1876 р.) про заборону української мови, який відображав реальне втілення імперської антиукраїнської політики царської Росії. Розкриваючи філософську підоснову лінгвістичної концепції Івана Франка, О. Сербенська підкреслює, що письменник завжди тонко відчував «живий організм мови» і був переконаний, що «живий язык можна і треба студіювати як живу рослину, але не можна і не слід засушувати і заковувати в мертві правила і замули».

Спостереження О. Сербенської над проблемами мовної комунікації в аспекті практики і теоретичних засад І. Франка-журналіста дало змогу актуалізувати міркування письменника про мовний генотип особистості, який накладає свій відбиток на характер її мовленнєвої діяльності. Доцент Марія Білоус і професор Зеновій Терлак наголосили, що різножанрова, багатоаспектна, оригінальна книга О. Сербенської «Мовний світ Івана Франка...» – «не принагідна, приурочена до ювілейної дати франкознавча студія, а вислід багаторічної й ґрунтовної праці професорки, одна з магістральних тем її наукових досліджень. Це спроба звільнитися від усталених догм, що витворилися в умах комуністичного тоталітарного режиму, це намагання зазирнути неупередженим оком у тайники мовного світу Каменяра, щоб збагнути секрети не тільки художньої, а й публіцистичної та наукової його творчості. На сьогодні, коли ми, на жаль, ще не маємо ні енциклопедії українознавства, ні словника мови творів Івана Франка, така праця набуває особливої ваги, оскільки в сконцентрованій, стислій формі творить нам лінгвістичний портрет Велетня духу»².

Українськоцентрична духовна осяйність О. Сербенської живиться, наснажується абсолютною загальнолюдською цінністю – благословенною дослідницько-інтелектуальною працею. «І в науковій творчості, і в житті Олександра Антонівна ставить високу «планку». Вона вимоглива до власного слова і цим стимулює до самовдосконалення як безпосередніх співрозмовників, так і тих, хто спілкується з нею через сторінки наукового і журналістського тексту, – розповіла доцент Христина Дацишин. – Не втомлюючись генерувати нові ідеї, Олександра Антонівна не шкодує дарувати їх, щедро ділиться ними з колегами, аспірантами, студентами, зміцнює своїм учням крила, що дають можливість молодим науковцям заявити про себе. Олександрю Антонівну вважають своїм Вчителем не тільки ті, кому пощастило навчатися на факультеті журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, але й багато працівників ЗМІ та науковців, ознайомлених з думками Олександри Сербенської через її численні праці, виступи у пресі, по радіо і телебаченні. Втілення працьовитості, інтелігентності, високої сили національного духу, Олександра Антонівна завжди є тим орієнтиром, до якого хочеться прагнути».

Прагнучи запровадити словосполучення «екологія слова» як мовознавчий термін, професор О. Сербенська у практичному словничку-довіднику «Екологія українського слова» (співавтор М. Білоус) доводить, що йдеться не про синонімічний до вислову «культура мови» відповідник, а про набагато ширше за семантикою найменування. «Гадаємо, на цьому напрямку можна очікувати нових здобутків талановитого мовознавця, що збагачуватимуть не лише соціолінгвістичне, а й філософське, зокрема етико-естетичне, осмислення мовного арсеналу українського народу, його сучасного мовного дискурсу»³ – зазначила професор Анастасія Мамалига з Києва.

Наукове осмислення розвитку і функціонування української мови стало підґрунтям фундаментального висновку Олександри Антонівни: *«Мова – найважливіша частина нашої особистості, нашої поведінки, нашої думки, вона тіло цієї думки, визначає ступінь нашої свідомості, є своєрідним її мірилом. Мова якнайтісніше пов'язана з духовним світом, сферою почуттєвого, з «розумом серця» – усвідомлення того, що таке мова, як і за якими законами вона живе, що зберігає, а що руйнує її організм, яка її роль у житті людини і народу, виробляє здатність не піддаватися впливам середовища, якщо воно затягує. І насамперед за мовною ознакою людина шукає собі подібних, або, як кажемо, ідентифікує себе. Рід, родові об'єднання, плем'я, народ... і високоорганізована спільнота – нація... у глибинах мови – філософський розум, витончений естетичний смак, багато справді естетичного чуття, сліди праці дуже зосередженої думки, склад надзвичайної чутливості до найтонших переливів у явищах природи, багато найсучаснішої логіки, високих духовних злетів. Через пізнання мови пролягає шлях до пізнання людини, народу»*.

За особливі заслуги в розвитку науки та освіти, підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації, довголітню науково-педагогічну та громадську діяльність в Університеті Вчена рада Львівського національного університету імені Івана Франка у жовтні 2008 р. присвоїла Олександрі Антонівні

Сербенській почесне звання «Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка». Щиро подякувавши Ректорові, Вченій раді, всьому колективові Університету за присвоєння почесного звання і диплом, Олександра Антонівна з глибоким пієтетом та щиросердною повагою говорила про своїх «наукових опікунів»: *«На кафедрі української мови філологічного факультету, звідки моє університетське коріння, працювали вчені з європейською освітою, відомі не лише в Україні, а за її межами. Броніслав Кобилянський, наприклад, мав віденський докторат, знав 10 іноземних мов, у тому числі санскрит. Кафедра мала заслужений авторитет, їй одній з перших було доручено відкрити факультет підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів. Тут працював прекрасний організатор науки, великий генератор цікавих і плідних ідей, ентузіаст укладання словника мови Івана Франка професор Іван Ковалик, такі видатні особистості-педагоги, як Юліан Редько, Петро Коструба, Михайло Шкільник, Олексій Скоропада й інші. Багато з них у міжвоєнний період працювали в українських класичних гімназіях. Для них надзвичайно дорогим був Університет, вистражданий минулими поколіннями українських інтелігентів, освячений таємним університетом. Сумлінно продовжували науково-педагогічну працю попередніх українських подвижників.»*

Трохи згодом заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка О. Сербенська у книжці «Характерники. Наша вдячність, пам'ять і шана» (2011) напише, що її Навчителі не купались у золоті та розкошах, не нажили статків, жили скромно, плекаючи почуття людської гідності, а їхнім безцінним багатством повсякдень був розум і мудрість. Вони особливі й унікальні своїми здібностями і твердим характером українці. Славний народ з більш ніж тисячолітньою історією, має чим гордитись – сотні, тисячі, мільйони людей заслуговують нашої вдячності і пошани. Особистості, які плекали пам'ять свого роду, шанували закладений предками ген працьовитості, порядності, жадобу знань, усвідомили силу Слова, його сакральність, значення для розвитку особистості та повноцінного життя нації.

Оригінальною назвою збірки нарисів «Характерники» Олександра Антонівна підкреслила незвичайність своїх героїв, людей, які володіли даром розкривати таїну слова, закладали в душі молоді любов до української мови. Вона без вагань порівнює героїв своїх оповідей з характерниками – не просто віщунами чи чарівниками, а людей, сильних характером, твердо переконаних у потребі жертвової праці для народу. О. Сербенська у кожному нарисі дякує Богові і долі, що звели її з прекрасними людьми. Чудовий оратор і філософ Цицерон слушно зазначив: «Недостатньо опанувати премудрість, треба також уміти користуватися нею». Олександра Антонівна вдячна, здібна, працьовита з неповторними рисами характерників.

За вагомий внесок у розвиток національної освіти, підготовку висококваліфікованих фахівців, багаторічну плідну науково-педагогічну діяльність та з нагоди 350-річчя Львівського національного університету імені Івана Франка Указом Президента України від 10 жовтня 2011 р. Олександрі Антонівні Сербенській нагороджено орденом Княгині Ольги III ступеня. Вона отримала також почесний знак Міносвіти України за розвиток вищої освіти – Петро Могила, за добродійну працю відзначена нагрудним знаком «Святого Юрія» львівським міським головою, відзнакою Львівського університету «Медаль Івана Франка». Дорогим для неї є присвоєння звання «Почесний громадянин Золотого Поток».

Академік О. Сербенська тривалий час була головою спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій на філологічному факультеті Львівського університету. Вона дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, опонувала кандидатські й докторські дисертації, написала понад сотню відгуків на автореферати кандидатських і докторських дисертацій та рецензій на підручники, навчальні посібники, монографії, член редколегій кількох наукових збірників, бере активну участь у роботі «Просвіти» та НТШ. Виступала з доповідями, повідомленнями на багатьох регіональних, всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях, наприклад у Львові, Києві, Ялті, Лондоні, Москві, Варшаві, Вроцлаві, Кракові та інших містах, викладала українську мову в Ягеллонському (м. Краків) та Вроцлавському університетах Польщі. Завжди цікавими, актуальними, інформаційно та емоційно насиченими є її виступи по радіо і телебаченню.

Духовне багатство людини й суспільства визначає багато чинників, серед яких надзвичайно важливими є глибоке пізнання та освоєння народної моралі, етикету, культури мовлення. Як чемно та шанобливо привітатися, спілкуватися, у різних ситуаціях поводитися у суспільстві? Як працювати над формуванням своєї мовної особистості та домогтися того, щоб власне мовлення – усне і писемне – набувало ознак вишуканості, схарактеризувало інтелігентність людини? На ці запитання, хоч частково, дає відповідь навчальний посібник «Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити» (Автори: О. Сербенська, М. Білоус, Х. Дацишин, Ю. Редько, Н. Станкевич, В. Бабенко, А. Капелюшний, А. Токарська,

О. Федик). Загальна редакція і вступне слово академіка О. Сербенської. У 2017 році побачило світ третє доповнене і перероблене видання «Антисуржик».

Коло науково-педагогічних зацікавлень О. Сербенської охоплює лексикологію, термінологію, стилістику, діалектологію та інші сфери української мови. Головна мета її цілеспрямованої, сумлінної, самовідданої праці – повернення всіх українців до цілющих джерел справжньої української мови, до своєї національної гідності, високої духовності й глибокої моралі.

Висновки і перспектива подальших досліджень у даному напрямі. Ювілей доктора філологічних наук, заслуженого професора Львівського національного університету імені Івана Франка, академіка Академії наук вищої освіти України, дійсного члена Наукового товариства імені Тараса Шевченка, професора кафедри радіомовлення і телебачення Олександри Антонівни Сербенської (90 років від дня народження, 75 років трудової діяльності, з них 70 – педагогічної, 60 років роботи в Університеті, з них 45 – на факультеті журналістики) є формальною підставою для об'єктивного, правдивого, щиросердного визнання і поцінування громадськістю, викладачами, студентами, друзями, приятелями, славною родиною її науково-педагогічної, суспільно-громадської діяльності. Це величний візерунок-панорама, що зітканий із осяйно-добропорядних ниток-променів наполегливою, чесною, цілеспрямованою, самовідданою творчо-наснажливою працею заради розвитку й утвердження української мови, високої духовності і чистої моралі, національної свідомості та гідності, громадянської мужності, розбудови незалежної, демократичної, правової, духовно-соборної української України.

З роси і води Вам, високодостойна добродійко Олександро Антонівно, міцного здоров'я, нових науково-педагогічних здобутків, щасливої Долі Вашій Родині! Нехай надалі Вашим духовно-моральним принципом буде псалм: «Надійся на Господа і чини добро, живи на землі і зберігай істину».

ЛІТЕРАТУРА

- ¹ Бабенко В. Академічна елегантність професора Олександри Антонівни Сербенської / В. Бабенко // Теле - та радіожурналістика. – 2009. – Вип.8. – С. 254, 257.
- ² Білоус М., Терлак З. Нові обрії мовного світу Івана Франка / М. Білоус, З Терлак // Теле - та радіожурналістика. – 2009. – Вип.8. – С. 278, 279.
- ³ Мамалига А. «Алмази творчості блискучі» (І. Франко) / А. Мамалига // Теле - та радіожурналістика. – 2009. – Вип.8. – С. 316.

REFERENCES

- ¹ Babenko V. Akademichna elehantnist' profesora Oleksandry Antonivny Serbens'koyi / V. Babenko // Tele - ta radiozhurnalistyka. – 2009. – Vyp.8. – S. 254, 257.
- ² Bilous M., Terlak Z. Novi obriyi movnoho svitu Ivana Franka / M. Bilous, Z Terlak // Tele - ta radiozhurnalistyka. – 2009. – Vyp.8. – S. 278, 279.
- ³ Mamalyha A. «Almazy tvorchosti blyskuchi» (I. Franko) / A. Mamalyha // Tele - ta radiozhurnalistyka. – 2009. – Vyp.8. – S. 316.